

*Л.В. Кравченко*  
**ПРИНЦИПИ РОБОТИ  
ВИХОВАТЕЛЯ ЗІ СЛОВОМ У  
ПЕДАГОГІЧНІЙ  
СПАДЩИНІ В.  
СУХОМЛИНСЬКОГО**

Випускник нинішнього дошкільного закладу, переходячи в новий етап свого життя – навчання у школі, потрапляє в океан інформації. Щоб не потонути в ньому, правильно сприйняти та зрозуміти інформацію, треба дитині не тільки мати, але й володіти певним багажем знань, умінь, навичок, володіти прийомами запам'ятовування та диференціювання потрібної інформації, знаходити зв'язки між предметами та діями. Тобто мати здоровий глузд, що зорієнтує дитину при вирішенні важких для неї кроків.

Як відомо, навчання людини починається зі слова. В.О.Сухомлинський стверджував, що "...якщо ви прагнете, щоб ваше виховання стало мистецтвом, відточуйте слово" [Т.5:167] У слові відображається довкілля і створюється зв'язок між людьми. У старшому дошкільному віці дитина повинна максимально збагатити свій словник (відповідно свого віку), щоб у подальшому своєму житті легко оперувати мовою в усій її різноманітності та надалі удосконалювати свій словник. Так, відомі генії російської літератури мали у власному словнику від 17 000 слів (О.Пушкін) до – 20 000 (Л.Толстой), словник філолога та фізика налічує від 11 000 до 15 000 слів. Можливості людського мозку досить великі. Але для досягнення цього, як ми зазначили попередньо, потрібно вчитися. У дошкільному

навчальному закладі дитині допомагає вихователь. Саме від нього залежить виховається дитина з ясним розумом, або зі спотвореним розумінням дійсності.

Вивчення ефективних методів сприйняття мовленнєвої інформації дошкільниками шляхом передавання її вихователем у сучасному дошкільному навчальному закладі вважаємо актуальним питанням української дошкільної педагогіки. Тому завдання нашого дослідження є таким: з'ясувати, за яких умов дитина найкраще сприйматиме інформацію, що так би мовити закодована у словах, і наскільки міцно буде закріплюватися у пам'яті дитини старшого дошкільного віку цей обсяг словесної інформації.

Сучасність і дитина – поняття паралельні в педагогіці. Педагогіка завжди розглядає проблеми виховання дитини у контексті сьогодення, пристосовує або корегує попередні методи виховання та навчання підростаючого покоління відповідно потреб та вимог суспільства на певний період його розвитку. Але подекуди науковці настільки переймаються певною проблемою, що створюють такі методики, які, навпаки, ускладнюють процес виховання і навчання. Сам же Василь Олександрович Сухомлинський при вирішенні будь-якого завдання з навчання дітей у своїй практиці використовував не складні методичні розробки, а простий метод – власну особистість, свою душу, яка й була для дітей певною «книгою керівництва життям». Саме в такому руслі й повинно, на нашу думку, здійснюватися виховання і навчання, тому провідною ідеєю нашого

дослідження є дотримання саме такої концепції.

Величезний вклад цього видатного науковця, вчителя, вихователя та людини з великої літери взагалі неоціненний. Його практичні досягнення з різних напрямів виховання: трудового, морального, розумового, естетичного, мовленнєвого і т. ін. – становлять для сучасних науковців-педагогів великий інтерес. Нас зацікавило навчання дітей рідної мови, мовлення, збагачення її словника. Учений зазначав: «Діти були б байдужими...до невичерпної різноманітності життя, якби не слово, не розумове виховання, не прагнення до найважливішої освітньої мети – навчити дитину думати, помічати взаємодію предметів, речей, явищ, узагальнювати, абстрагуватися від природи, від наочних образів і уявлень» [3: 195].

Словникова робота з дітьми початкової школи дуже близько стикається з роботою з дітьми дошкільного віку, адже межа між цими ланками освіти досить розмита. Діти віком від 6 до 8 років мають кожен свої індивідуальні психологічні особливості сприйняття інформації, тому прийоми подачі цієї інформації повинні бути приблизно схожими. Так, В.О. Сухомлинський у своїй практиці навчання першокласників читати, спирався на образне сприйняття слова, на малюнок слова. Діти ж старшого дошкільного віку окрім малюнку в більшості прагнуть бачити це слово, тобто предмет, явище, процес, адже більш активного читання та письма вони навчаються вже у школі. Тому ми вбачаємо, що збагачувати словник

дитини потрібно таким чином, щоб спиратися на її пізнавальну активність, через прагнення дошкільника до нового невідомо цікавого, до нових позитивних емоцій, які закладені природою в кожній дитині. Чому позитивних? Бо дитина за своєю суттю саме в дошкільні роки постійно має потяг до казки та радісних подій, на відміну від більш поміркованого молодшого школяра або підлітка. За словами В.О. Сухомлинського «те, що полюбилосся в ранньому дитинстві, ніколи не забувається» [3: 83]. І цим потрібно скористатися під час виховання і навчання дитини.

Такий засіб навчання дошкільників було виокремлено нами як одну з педагогічних умов дослідження: наявність емоційно-позитивних стимулів задля збагачення словника дошкільників.

Як відомо, об'єм зафіксованого матеріалу в більшості визначається емоційним ставленням до певного предмета чи явища. Дитина краще запам'ятовує те, що для неї становить найбільший інтерес, залишає найбільші враження [1: 9]. «Інтелектуальні почуття, переживання радості пізнання, подив перед величчю природи і стрункістю її закономірностей – джерело її міцної пам'яті. Я бачив в інтелектуальних почуттях головний засіб розвитку і зміцнення пам'яті...» – стверджував В.О. Сухомлинський [3: 141]. Тобто чим більше аналізаторів задіяно, тим більша ймовірність запам'ятовування інформації, а особливо в дитини, що тільки вчиться вчитися, дитини дошкільника.

Слово – це одиниця, з якої народжується думка вголос. Завдання вихователя: знайомити

дитину з якнайбільшою кількістю таких одиниць, знайомити із довкіллям, тобто розвивати мислення маленької людини. Отже, вміння вихователя подати слово та його сутність, кладе на нього велику відповідальність.

Існує чимало цікавих ідей щодо збагачення словника дітей у дошкільному навчальному закладі, та ми дотримаємося лінії, що, як ми вже зазначили, спирається на принцип роботи В.О.Сухомлинського – через призму духовного світу вихователя. Педагог стверджував: «Слово – це найтонший різець, здатний доторкнутися до найніжнішої рисочки людського характеру. Уміти користуватися ним – велике мистецтво. Словом можна створити красу душі, а можна й спотворити її» [2: 167].

Як показують власні спостереження, нинішній молодий вихователь, особливо вихователь-урбаніст, що народився і проживає в сучасному місті, де темпи та обставини життя захоплюють у вир одноманітності та періодичної депресії, не має змоги абсолютно продуктивно виконувати свою роботу. Вихователь дуже часто напружує свою нервову систему задля того, щоб легко, без травмування дитячої психіки, налаштуватися на позитивні емоції для здійснення упродовж всього робочого дня у групі здорового, повноцінного виховання дітей. Такі психологічні напруги потрібно вміти знімати, адже накопичення їх призводить до байдужості в роботі, або ще гірше до нервових зривів. Робота повинна приносити задоволення людині, а особливо така, як педагогічна. Потрібно

розробляти та організовувати для молодих вихователів певні заняття та психологічні тренінги під час методичних нарад, щоб вони навчалися абстрагуватися від подібних «перебудов». Звичайно не можна ізолювати вихователя від його життєвих проблем, але навчитися позитивної самоорганізації своїх емоцій можливо, потрібна тільки системність та позитивна атмосфера в робочому колективі. Тренінги можуть бути різними: їх дуже багато зараз, адже практична психологія сьогодні в нашій країні набуває неабиякої популярності.

Щодо занять із вихователями, то з огляду на започатковану проблему ми вбачаємо такого виду вправи, що розвивали б у вихователя вміння правильного спілкування з дитиною, тобто його емоційний стан при наданні будь-якої інформації дошкільнику. Так, наприклад, розповідь вихователя про такий звичайний предмет для дітей, як то стілець, може розвинутися в цілу «Пригоду Стільчика»: як він потрапив до дитячого садка, хто його зробив і з чого. А казки та розповіді діти дуже люблять, коли вони супроводжуються загадковою тональністю в голосі дорослого, емоційними вигуками та мімікою. Це спричиняє викид адреналіну в організм дитини, вона сама змінюється в обличчі, може одразу задавати запитання, або заслухатися від цікавості. Коли ж такі емоції вихователь здатен викликати в дитини, то його праця несе найвищу цінність. І попросить у дітей повторити цю розповідь через декілька днів, вони розповідатимуть з таким самим захопленням, бо «дитина дістає величезну насолоду,

повторюючи слова, що запали її в душу» [3: 210]. Таким чином потрібно не тільки дітей вчити запам'ятовувати слова, але й самому вихователю вчитися володіти словом, словом живим, що створює в дитячій уяві чіткі та яскраві образи довкілля. Василь Олександрович Сухомлинський писав про свій досвід роботи з дітьми: «...слово ставало в моїх руках знаряддям, за допомогою якого я відкривав дітям очі на багатства навколишнього світу» [3: 202].

На заняттях з управління у правильному спілкуванні вихователям ми спланували завдання такого типу: читання вголос з інтонацією творів з різноманітної дитячої літератури перед слухачами-колегами; складання розповідей-описів про випадкові предмети (тобто ті речі, що потрапили на око в цю годину) у казковій формі; розігрування коротких казок, оповідань у груповому виконанні. Також у вихідні дні вихователям бажано відвідувати театри для перегляду спектаклів. Метою занять не є навчити вихователя ораторського та акторського мистецтва, як це на перший погляд видається, а ознайомити та навчити простого та цікавого спілкування. Адже не кожен випускник педагогічного коледжу та університету, що йде на стежину виховної діяльності, вміє керувати своїми емоціями та мовою так, щоб надалі легко і вправно заволодіти дитячими серцями та розумом.

Видатний педагог О.В. Сухомлинський розглядав слово не тільки як засіб для розуміння дитиною довкілля, зв'язок із людьми довкола неї, але і як зв'язок зі своїм

народом, його традиціями та особливостями, з душею країни. «Мовна культура людини – це дзеркало її духовної культури. Найважливішим засобом впливу на дитину...є краса і велич, сила і виразність рідного слова» [Т.3:202]. Тому ще один аспект збагачення словника дитини, як то національні традиції виховання, повинен постійно враховуватися в дошкільних закладах нашої країни, незалежно від ментальності населення міст, поселень, регіонів України.

Вивчаючи слова, дитина навчається і спілкування з дорослими, і ознайомлюється з їх діяльністю та знаряддями цієї діяльності, вчиться доречного використання того чи іншого слова. Слово повсякчас використовується дітьми в їхній різноманітній діяльності. Завдання вихователя: постійно збагачувати знання дітей новими словами та поняттями, навчати їх правильно вимовляти та частіше використовувати, не замінювати займенниками (*він, вона, воно, це* і т. п.) або жестами, що дуже часто спостерігається в дітей.

Основні поради щодо роботи вихователя зі старшими дошкільниками із збагачення їхнього словника ми вбачаємо у висловах В.О.Сухомлинського, де кожне слово перевірене практикою, де кожний вислів може бути принципом словникової роботи. Серед них:

•«До розуміння суспільних відносин маленька дитина приходить від розуміння речей, зокрема від «відкриття» дуже важливої істини: «Звідки що береться?» [3: 143].

Коли дитина стикається з яким-небудь предметом, що створила природа або людина перші її запитання *що це? та навіщо воно?* завжди супроводжують розмову з дорослим. Дитина у старшому дошкільному віці задає запитання вже не з метою звернути увагу дорослого до себе не дочекавшись іноді відповіді, як у три роки це було, але запитує, чекаючи нагальної вичерпної відповіді. Отримавши ж відповіді, вона таким чином відкриває для себе систему зв'язків із довкіллям. Тобто дитина знайомиться із, так би мовити, законами життя суспільства – споживчо-виробничими, та починається усвідомлення нею себе як частини такого суспільства.

•«Чим ближче діти до джерела думки і слова – до навколишнього світу – тим багатшою і виразнішою буде їхня мова» [3: 82].

Це твердження В.О.Сухомлинського ми розглядаємо як психологічний аспект навчання мови дітей. Душа людини в період раннього дитинства є недоторканою, чистою, здатною вбирати в себе все, що сприймає. І вбирати вона повинна тільки позитивне і гарне. Тому завдання дорослої людини: створювати такі умови виховання і навчання, за яких дитина змогла б сприймати довкілля у всій його красі та корисності для здоров'я та всебічного розвитку. Для цього безперечно потрібно звертатися до колиски життя – природи. Неодмінно потрібно максимально знайомити дитину з природою та її дарами, вчити озвучувати словами цю безмежну, неосягну красу та невинність. Коли дитина навчиться розповідати про

природу, то вмітиме розповідати й про інше.

•«Не вкладайте в уста дитини слова, змісту яких вона не може осягнути!» [4: 332].

Звичайно, навіть доросла людина, не розуміючи суті поняття, не вважатиме за потрібне запам'ятати його задля своїх розумових потреб у подальшому. Тим паче мала дитина. Діти повинні отримувати той об'єм слів та понять, який відповідає її віковим можливостям.

•«Дитина стає байдужою, несприйнятливою до слова, якщо слово не живе в її душі як засіб творчості, якщо вона тільки заучує чужі думки і не творить своїх та не виражає їх словами. Бійтесь байдужості, бійтеся згаслого погляду дитини! Навчіть її активно, пристрасно ставитись до слова!» [4: 454].

Дитина не тільки повинна споживчо ставитися до почутого слова, але й уміти працювати зі словом: розкладати складні слова на частини (*пилосос, молоковоз*), з'ясовувати, чому саме так названо предмет, з якою метою зроблений він (*лійка*, бо з неї ллється; *водій*, бо водить; *лікар*, бо лікує).

Такі принципи допомагатимуть вихователю не тільки на заняттях, під час самостійної діяльності дітей, у години дозвілля в групі, але й загалом у всій навчально-виховній роботі. Для підтвердження нашої думки згадаймо відомого мудреця Гельвеція, який зазначив: «розуміння деяких принципів замінює розуміння багатьох деталей». Людина не може осягнути всі знання світу, але назбиравши, так би мовити, цеглинок основних знань у дитинстві, вже в дорослому віці

людина зможе міцно стояти на цих цеглинках та вирішувати життєві задачі та ребуси.

Таким чином, доходимо висновку: вихователь, збагачуючи кожного дня словник дошкільника, тим самим виконує важливе завдання – підготувати маленьку людину до усвідомленого дорослого життя ще з дитячого садка, підготувати сильний, здоровий розум для суспільства. Наша ж робота полягає донести до сучасних молодих вихователів важливість такого питання на сьогодні, тому ми не зупинятимемося, та розроблятимемо нові методи роботи, спираючись на ідеї та принципи педагогічної роботи великих класиків, насамперед нашої країни та на традиції українського народу.

## ЛІТЕРАТУРА

•*Рогов Е.И.* Настольная книга практического психолога: Учеб. Пособие: В 2 кн. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – Кн. 1: Система работы психолога с детьми разного возраста. – С. 9.

•*Сухомлинський В.О.* Вибрані твори в 5-ти т. – Т.5. Статті. К.: Рад. школа, 1977. – С. 167.

•*Сухомлинський В.О.* Вибрані твори в 5-ти т. – Т.3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. К.: Рад. школа, 1977. – 670с.

•*Сухомлинський В.О.* Вибрані твори в 5-ти т. – Т.2. К.: Рад. школа, 1977. – 670с.

*Подано до редакції 18.06.08*

## РЕЗЮМЕ

В статті подано принципи роботи вихователя с дітьми старшого дошкільного віку в напрямку обогачення словаря

детей в процессе трудового воспитания которые опираются на идеи педагогической работы В.А. Сухомлинского.

## SUMMARY

The article presents some principles of teacher's work with senior preschoolers directed at enrichment of their vocabulary in terms of labour education. The principles suggested are based on the ideas of V. Suhomlynsky's pedagogical work.